

Koczó Renáta

A honti cigányper kétszázötz év távlatából

Pest megye északi részén, (történelmi Hont vármegye déli részén) Vámosmikola és Kemence községek között található az iszonyú emlékü Nyúzó-völgy.

A korabeli hiedelem szerint a Börzsöny hegységben cigány rablóbanda tanyázott, amelynek tagjai az utasokat megfosztották holmijaitól és barmaitól, sőt magukat az embereket is megették. Csontjaikat a kutyáknak adták vagy elásták.

A környék idősebb lakói a dűlőnév eredetét kétféleképpen magyarázzák. Az első verzió szerint itt sütötték meg a cigányok az elfogott utasokat. Kolacskovszky Lajos a völgy elnevezését – a szájhagyomány alapján – a következő történettel magyarázza: a kemencei vármegye házába bezárt rabokkal a főporkoláb igen kegyetlenül bánt. Egy alkalommal három cigánynak sikerült megszökni, akik a Nyúzó-völgyben meglesték a főporkolábot, ahol földre teperték, megnyúzták, megsózták, utána pedig nyársra vonták. A völgy nevének másik magyarázata szerint a per lefolyása után itt kínozták halálra a cigányokat.

A cigánysággal szemben a közvélemény ma is igen sok előítéllettel viseltetik. Az etnikumra vonatkozó ítéletek kialakítása előtt érdemes megvizsgálni, tanulmányozni a cigányság eredetét, történetét, szokásait.

A cigány népcsoport nem egyszerre érkezett hazánkba, több évszázadot vett igénybe megtelepülése. A kutatók általában az Árpád-kor idejére teszik a népcsoport megjelenését Magyarországon. Valószínűleg II. András szentföldi hadjárata során csatlakoztak az első Magyarországra érkező cigánykumpániák a sereghez.

II. Ottokár cseh király IV. Sándor pápához írott levelében beszámol arról, hogy IV. Béla magyar király fölött Morvamezónél győzelmet aratott. A magyar sereg népelemeinek felsorolásakor állítólag megemlíti a cigányokat is. Az etnikum magyarországi megjelenését a településnevek is alátámasztják. A XIV. században már létezett Czigány nevű község: pl. Egyházas-Czigány.

Tömeges megjelenésük a XV. századra tehető; ebből az időből származnak a városi jegyzőkönyvek első bejegyzései, melyek a cigányoknak folyósított segélyeket regisztrálták. Zsigmond, német-római császár, oltalomlevelet bocsátott ki számukra. Ez a szabadsomlevél lehetővé tette, hogy saját normáik szerint ítélkezzenek felettük (ez nem jelentette azonban az önbíráskodás jogát).

A cigánykumpániák megjelenése és az első cigányellenes rendelkezések időpontja közti rövid idő azt bizonyítja, hogy nem sokáig viseltettek türelemmel az új etnikum iránt. Európa nyugati felében ennek magyarázatát adhatja a polgárosodó társadalom, és a vándorló, vérségi alapon szerveződött cigány társadalom között húzódó ellentét. Nyugat-Európából a hozott intézkedések hatására a cigányság tömegesen vándorolt keletre. A cigányság életformája és Kelet-Közép-Európa feudális társadalmának fejlettségi szintje között nem volt olyan jelentős eltérés, mint a nyugat-európaihoz viszonyítva.

Magyarországon a mohácsi csatavesztés után a habsburg-, és a törökellenes küzdelmek idején a cigányok helyzetével nem foglalkoztak külön törvényekkel, hanem a kóborlók, csavargók, betyárok ügyében hozott articulusokat terjesztették ki rájuk is. A hódoltság idején a vándorló cigánykumpániák még hasznos tevékenységet is folytattak pl. hírszolgáltatás, kémkedés, fegyverkészítés és javítás.

A XVI–XVII. századi Magyarországon a cigányságot a társadalom alsó rétegei közé sorolták, nem törekedtek arra, hogy megváltoztassák szokásaikat, beavatkozzanak szervezetük életébe. Ezt az önálló létet, saját életmódot szüntette meg a Habsburgok „felvilágosult” cigánypolitikája a XVIII. században. Spanyol mintára fel akarták számolni vándorló életmódjukat. Mária Terézia letelepítéssel kívánta megadóztatni a ciágnyokat és megszervezni a közbiztonságot. A Habsburgok felléptek a cigány életforma ellen, vagyis megtiltották nekik a lótarást, nem lehetett útlevelük, nem viselhették hagyományos öltözetüket, lerombolták putrijaikat. II. József még a cigányul beszélőket is megbotoztatta. Uralkodása idején a vármegyék is szokatlan kegyetlenséggel léptek fel a gyanús, bűnösnek vélt cigányok ellen. A honti cigányperben hozott ítéletek is ezt bizonyítják. A környéken eltűnt illetve állítólagosan eltűnt személyekért a Börzsöny környékén tanyázó cigánybandát vonták felelősségre. A vallomásokat különböző kínzások alkalmazásával csikarták ki a vádlottakból.

„1782. június 8. Didi Ferencz, körül-belül 30 éves.

– Miért fogtak el?

– Nem tudom.

Botozás után kérdezett (és bevallott 18 gvilkosságot).

– Így Te is ettél mint a többiek abból az emberhúsból?

– Igen is ettem, mindnyájan bűnösök vagyunk. Az asszonyok megfőzték azt a húst és valamennyiünknek a felesége ott volt.

– És hova tettétek a csontokat?

– Elégették és elégetvén a víz mellett elhányták.”

* * *

„1782. augusztus 6. Kemencze.

Mihók András, darázi, mintegy 45 éves.

(tagad). Néhány botütés alatt is megmarad a tagadásában.

Augusztus 7-én folytatott.

Szembesítések után is tagad.

Augusztus 22-én

– Rablógvilkosságot követtem el, már beismerem raboltam Almáson a Didi Miklós házában, mikor egyszer 2 embert mészároltunk le, egyikük szövetárus volt. Én is ütöttem bottal. Mindenütt ott voltam, ahol gvilkoltak.

– Mit csináltak a megvilkoltak hulláival?

– Szeptemberig tartottunk, én szintén, aztán megfőztük és mindnyájan megettük.

– Hol tartottátok el az emberhúst, amit nem tudtatok megenni?

– A Didi Miklós házában, az ágy alatt.

– Hova tettétek a csontokat?

– A tűzbe tettük, hogy eméssze meg.”

(Részletek a kemenczei bűnper vallatási jegyzőkönyveiből)

A törvényszék emberei tárgyi bizonyítékul csupán egy véres követ találtak, melyen – a vallomás szerint – a megölt emberek vére található.

A törvényszék különös kegyetlenséggel járt el az „emberevő” cigányok perében. A vádlottakat elevenen megnyúzták illetve más kínzásokkal kivégezték.

Még ebben az évben (1782) a törvényszék fölterjesztést tett a helytartótanácsához, melyben leírja az esetet és utólagos engedélyt kér a betiltott kínvallatás (tortúra) miatt. Azonban a jelentésben meg sem említi a cigányokra alkalmazott halálbüntetést.

Erről II. József a korabeli sajtóból értesült.

A Magyar Hírmondó tudósítása szerint Magyarország egészen a „latrok barlangjává” lett. „A gonosztevők közül is mindenneknél alábbvalóak a Tzigányok.

Ezek közül valók azok az ember-hús evő gonosz-tevők, kiket közelebb Nagy-Hont Vármegyében meg-fogtanak. Némellyek ugyan szörnyű halállal meg – is büntetődtek, kik azon gonoszságot már 12 esztendőktől fogva gyakorlották... A Selymetzi Járásban Kementze határán azon hónapnak 24 dikénn. 15-en, 7 aszszonynak feje vétetvén, a férfijaknak pedig 5-e felakasztatván, ketteje kerékbe törtetvén, egygyike négy-felé vágatván... Mind ezek már 10 esztendőktől fogva, emberekt fosztottak s ölteek, - a meg - öletteknek húsát sülvé, főzve megették, a tsontokat pedig, hogy az ő iszonyú tselekedetek valahogy ki-ne tudódnék, rész szerént meg-égették rész szerént öszve-tördelték és a folyó vizekbe hányták, rész-szerént pedig a kutyák cleibe hajigálták. Egygyik Elől-járójak egyszer - s - mind Papjak gyanánt - is vólt: egygy Forint fizetésért házasulandókat eskettetett, házasokat elválasztott, s több afféléket cselekedett. Ez többekkel egygyütt most - is fogva vagyon.”

II. Józsefet felháborította az eset és Erdődi Józsefet bízta meg az ügy rendezésével. A XVIII. századi cigányellenes intézkedések kibocsátásában nem kis szerepe lehetett az etnikum második, tömeges méretű beáramlásának. Az újabb hullámban érkező „oláh” cigányok számára teljesen ismeretlenek voltak a helyi szokások. A magyar társadalom beilleszkedési elvárásaival szemben teljes mértékben elzárkóztak, erkölcsaik, hagyományaik ellentétben álltak a lakosság életmódjával.

A XVIII. század első felében helytartótanácsi leiratok foglalkoztak a cigányság garázda életmódjával, annak szabályozásával. A közrendet veszélyeztető kóbor elemeket állandó lakhelyre akarták kényszeríteni. A feudális kori cigánykérdés kialakulását jelentősen befolyásolták a cigányságnak a magyarországi népességtől elütő rasszjegyei.

A XVIII. században bevándorolt oláh-cigányok magatartását a helyi lakosság rávetítette az összes cigányra: a közös antropológiai vonások miatt azonos megítélést hozott létre.

A honti eset óta kétszáztizentkét év telt el. A környék lakóinak emlékezetében az él, hogy valóban emberevő cigányok garázdálkodtak a környéken.

Felhasznált Irodalom

- ☞ A magyarországi cigánykérdés dokumentumokban (1422–1985.)
Szerk.: Mezey Barna.Bp., 1986.
- ☞ Börzsöny néprajza. Studia comitatensia 5.
Szerk.: Ikvai Nándor. Szentendre, 1977.
- ☞ Pesty Frigyes kéziratos helynévtárából: Hont vármegye és kiegészítések.
Szentendre, 1984.